

УДК 378 .183 “19”

О. М. Кін

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ.

© Кін О. М., 2015

<http://orcid.org/0000-0003-3070-196X>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.33321>

У статті представлено аналіз понять «доброчинна діяльність», «волонтерська діяльність», «волонтер» у науковому просторі. Встановлено особливості розвитку волонтерського руху як напряму громадської діяльності студентів за часів незалежності України. Проаналізовано можливості волонтерської діяльності для формування професійних якостей студентів педагогічних вищих навчальних закладів: відповідальності до обраної професії, до проблем дітей та молоді, до змісту професійно-педагогічної роботи; правових, політичних, моральних компетенцій, розвиток вмінь та навичок ділового спілкування, лідерських якостей, організаторських навичок. Схарактеризовано зміст доброчинної громадської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України наприкінці ХХ ст. Визначені основні принципи, завдання, напрями та форми волонтерської діяльності майбутніх педагогів у практиці інституту вищої освіти досліджуваного періоду. Встановлено, що волонтерська робота передбачає різнопланову та широко профільну діяльність у заходах: педагогічного, юридичного, природоохоронного, валеологічного, благодійного, патріотичного, політичного спрямування.

Ключові слова: громадська діяльність, волонтерська діяльність, студенти, професійна підготовка, майбутні педагоги.

Кін Е. Н. Развитие волонтерской деятельности студенческой молодежи высших учебных заведений Украины в конце ХХ ст.

В статье представлен анализ понятий «благотворительная деятельность», «волонтерская деятельность», «волонтер» в научном пространстве. Установлены особенности развития волонтерского движения как направления общественной деятельности студентов за время независимости Украины. Проанализированы возможности волонтерской деятельности для формирования профессиональных качеств студентов педагогических высших учебных заведений: ответственного отношения к избранной профессии, к проблемам детей и молодежи, к содержанию профессионально-педагогической работы; правовых, политических, нравственных компетенций, развитие умений и навыков делового общения, лидерских качеств, организаторских навыков. Описано содержание благотворной общественной деятельности студенческой молодежи высших учебных заведений Украины в конце ХХ века. Определены основные принципы, задачи, направления и формы волонтерской

деятельности будущих педагогов в практике института высшего образования исследуемого периода. Установлено, что волонтерская работа предполагает разноплановую и широко профильную деятельность в мероприятиях: педагогического, юридического, природоохранного, валеологического, благотворительного, патриотического, политического направления.

Ключевые слова: общественная деятельность, благотворительная деятельности, студенты, профессиональная подготовка, будущие педагоги.

Keane E. The development of the volunteer activities of student youth of higher educational establishments of Ukraine at the end of the twentieth century

The article presents an analysis of the concepts of "volunteering", "volunteer" in the academic space. The main features of the development of the volunteer's hand as the directions of social activity of students during the time of independence of Ukraine. Analyzed volunteer opportunities for forming professional qualities of students of pedagogical higher educational institutions: a responsible attitude to their chosen profession, to children and youth, to the content of professional-pedagogical work; its legal, political, ethical competence, development of skills and business communication skills, leadership qualities, organizational skills. Describes the content of beneficial social activity of student youth of higher educational establishments of Ukraine at the end of the twentieth century. The basic principles, objectives, directions and forms of volunteering future teachers in the practice of the Institute of higher education of the study period. Found that volunteer work involves diverse and widely relevant activity in activities: pedagogical, legal, environmental, valeological, charitable, patriotic, political direction.

Key words: social work, charity work, students, professional training, future teachers.

Постановка проблеми. Вхідження України в період продуктивного розвитку всіх сфер соціального життя, відновлення державності детермінувало акцентування особливої уваги на проблемах реалізації соціальної та громадянської активності молоді в системі професійно-педагогічної та соціальної підготовки спеціалістів.

Створення оптимальних умов для загальної психолого-педагогічної підготовки фахівців, здібних вирішувати складні питання, пов'язані з проблемами управління, зайнятості, профорієнтації, формування загальнолюдських цінностей, орієнтацій; корекцією особистості, профілактикою відхилень у розвитку особистості, міжособистісних стосунків в групах, тощо дозволяє реалізувати активну діяльність майбутніх педагогів у різноманітних напрямках суспільно-професійної діяльності волонтерського руху.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти громадської добродійної діяльності стали предметом спеціальних наукових досліджень. Питання добродійності та волонтерства у вітчизняній науці і практиці досліджували О. Безпалько, О. Брижовата, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, Л. Дума, З. Зайцева, А. Зінченко, І. Зверева, Н. Заверико, І. Іванова, Н. Івченко, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, Н. Комарова, О. Кузьменко, О. Лисенко, В. Назарук, І. Пінчук, Ф. Ступак, С. Толстоухова, І. Трубавіна, О. Шатохіна, О. Яременко. Дослідники спрямовували свою увагу на змісті волонтерства, принципах та практичному досвіді організації волонтерської діяльності, питаннях практичної підготовки волонтерів до роботи з різними категоріями населення.

Питання виховання професійно значущих якостей майбутніх учителів висвітлені в дослідженнях вітчизняних (М. Гаврилюк, О. Євтихов, Н. Жеребова, Р. Кричевський, А. Лутошків, Б. Паригіє, А. Петровський, Л. Уманський та ін.) й зарубіжних (Е. Богардус, К. Берд, К. Бланшар, М. Вебер, Р. Стогдилл, Ф. Фідлер та ін.) науковців.

Проте, проблема виховання професійно значущих якостей майбутніх педагогів у системі громадської добродійної діяльності не була предметом спеціального дослідження, хоча окремі аспекти самоорганізації студентів, проблеми їхньої соціалізації та самореалізації, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості окреслено в дослідженнях І. Беха, Т. Бондар, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Радула, О. Сухомлинської та інших.

Мета статті – схарактеризувати зміст, напрями волонтерської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України наприкінці ХХ ст. та розкрити її значення для формування професійно значущих якостей майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Волонтерство, як соціальний феномен має стійкі традиції у вітчизняній історії. В Україні праця на користь суспільства завжди була наявна, а її витoki і поширення нерозривно пов'язані з ментальністю народу, національним світосприйняттям. Поширені серед східних слов'ян безоплатні громадські роботи, які мали характер суспільної допомоги і називалися поміччю або толокою, використовувалися у сільському господарстві або на будівництві житла. Також зустрічається багато згадок про суспільно-корисну працю за часів Київської Русі: благодійна діяльність князів Володимира

Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха. Останній у своєму «Повчанні дітям» радив не забувати про убогих, сиріт і піклуватися про вдів [1].

Волонтерський рух в Україні детермінований гуманізацією суспільного життя, соціальною активністю молоді, почуттям громадянськості та відповідальності, будучи закоріненим у традиції безкорисливої допомоги нужденним, історично притаманній українській національній культурі, з кожним роком набуває усе більшої потужності, об'єднує усе більше громадян та залучає значні ресурси. За часів незалежності України було організовано та активно працювало близько 25490 громадських фондів, 8000 ініціативних груп, основна задача яких – допомога знедоленим: людям похилого віку, дітям-сиротам, інвалідам [2].

Було також законодавчо визначено термін «волонтерський рух» як добровільна, добродійна, неприбуткова та вмотивована діяльність, яка має суспільно корисний характер, задекларовано, що підтримка і сприяння його розвитку є одним із основних напрямів державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю (Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»).

Постановою Кабінету Міністрів були визначено сутність волонтерської діяльності (добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб, спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги), основоположні засади діяльності волонтерів (добровільність та добродійність, законність, гуманність, відповідальність), напрями роботи (надання соціальних послуг громадянам, що перебувають у складних обставинах - інвалідність, втрата рухливої активності та надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній ситуації – інвалідність, хвороба, сирітство, безпритульність

Знайшла визначення відображення проблема волонтерства й в науковому просторі. Волонтер (від лат. „voluntarius” – воля, бажання, від англ. „voluntary” – добровільний, доброволець, йти добровільно) – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим. У багатьох словниках термін „волонтер” часто трактується як „особа, яка добровільно поступила на військову службу”.

З.Бондаренко, аналізуючи підходи до визначення волонтерства, яке вітчизняними та зарубіжними науковцями ототожнюється із поняттям „добровільна діяльність”, зазначає, що дослідники тлумачать сутність даного

феномена як: благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; добровільницьку діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства та, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; волонтер – доброволець, громадянин, що бере участь у вирішенні соціально значимих проблем у формі безоплатної праці; основу функціонування громадських організацій, форму громадянської активності населення; національну ідею милосердя та благодійності [3, с. 38].

Як відзначається в «Словнику-довіднику соціальної роботи» [4, с. 45], базовими складовими волонтерської програми є три основні принципи: захист спільних інтересів своїх членів; вступ в організацію тільки за власним бажанням кожного; недержавна сутність організації.

У контексті визначення нових стратегій інституту вищої освіти до підготовки молодого спеціаліста, підсилилась увага до широких можливостей, що надають різні громадські організації та соціальні інститути для реалізації професійного та творчого потенціалу, особистісної самоактуалізації, підвищення соціальної активності особистості та формування почуття громадянської значущості.

Тому волонтерська діяльність студентської молоді в Україні проголошується однією з найефективніших форм роботи з молоддю. Оскільки виступає невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій поєднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги іншим в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство тощо.

Волонтерська діяльність вищих навчальних закладів України здійснюється відповідно до типів та напрямів роботи проектів міжнародної волонтерської діяльності MENT (допомога незахищеним категоріям населення, людям похилого віку, ветеранам війни та праці, реабілітаційна робота з інвалідами, організація роботи таборів для людей з особливими потребами),

SOC, HIST (реалізація соціальних програм, поширення знань, проведення конференцій, фестивалів та акцій), ENVI (еколого-природоохоронна діяльність, організація роботи екологічних таборів), CONS, RENO, REST (проведення ремонтних, будівельних та реставраційних робіт, створення реєстру пам'яток історії та культури), KIDS (викладацько-просвітницька та організаційно-виховна діяльність, організація роботи дитячих таборів).

Волонтерська діяльність є професійно значущим етапом в системі практичної підготовки педагога, виступає первинною ланкою апробації етико-філософської концепції професійної діяльності спеціаліста, сприяє формуванню фундаменту професійного світосприйняття, дає широкі можливості для актуалізації професійних якостей, формування почуття громадянської значущості.

Дефіцит соціальної значущості майбутнього педагога в сучасному суспільстві, відсутність запитів на її духовний, емоційний та фізичний потенціал накладає значний відбиток на можливості його професійного розвитку, установки, мотиви, потреби. Крім того від особистості майбутнього педагога, розвитку його творчого потенціалу у прямій залежності існують тенденції гуманізації змісту, методів, форм педагогічного процесу, орієнтація на врахування індивідуальності кожного учня

Участь у волонтерській діяльності виступає ефективним фактором підготовки молодого фахівця, оскільки створює умови для соціалізації особистості студента, максимально сприяє його професійному та особистісному розвитку; формуванню вірних (з позиції загальнолюдських цінностей) орієнтирів розвитку особистості та за необхідності її корекції.

Волонтерство розглядається як складова професійної підготовки. На думку І. Беха [5], важливо вчасно сформуванати образ майбутньої професійної діяльності студентської молоді під час навчання та окреслити перспективу майбутнього життєвого шляху, насиченого подіями, творчою працею та масштабними задумами. Одним із способів формування у студентів ціннісного ставлення до майбутньої професії, розвитку таких якостей, що характеризують емоційну стійкість майбутніх професіоналів – здібності до самоконтролю і психічної саморегуляції, є залучення майбутніх педагогів до майбутньої професійної діяльності.

Отже, активна участь майбутніх педагогів у різноманітних напрямках суспільно-професійної діяльності волонтерського руху обумовлює створення

оптимальних умов для їх загальної педагогічної підготовки та дозволяє вирішити цілий комплекс професійно-педагогічних завдань:

- Реалізація моральної та етичної освіти шляхом передачі різних етичних поглядів, змісту професійно-етичних норм і гуманістичних цінностей педагогічної діяльності.

- Моделювання соціально-педагогічних ситуацій, у яких необхідно приймати рішення щодо морального вибору у процесі професійної взаємодії з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності.

- Реалізація студентами програм соціально-педагогічної роботи, розроблених спільно з педагогами вищої школи і спрямованих на допомогу дітям, молоді.

- Створення умов для неформального спілкування з педагогами та представниками-професіоналами соціально-педагогічної сфери, які пов'язані з реалізацією конкретних програм.

- Створення організаційно-педагогічних умов для професійно-творчої самореалізації студентів.

- Формування у студентів емоційно-позитивного ставлення до обраної професії, до проблем дітей та молоді, до змісту професійно-педагогічної роботи.

- Моделювання і створення цілеспрямованої системи формування професійно-етичної культури майбутнього педагога, яка включає перспективний план і програми діяльності студентів, комплекс різноманітних організаційних форм та їх характеристику з відповідною спрямованістю на весь період навчання студентів.

- Формування професійних умінь та навичок через соціально значущу діяльність.

- Формування відповідального ставлення до обраної професії, до проблем дітей та молоді, до змісту професійно-педагогічної роботи.

- Формування у молоді правових, політичних, моральних компетенцій, розвиток вмінь та навичок ділового спілкування.

Вивчення науково-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що участь у волонтерській діяльності майбутніми педагогами сприятиме високому

професійному рівню їх підготовці, який детермінується комплексом принципів волонтерської діяльності:

- гуманізм (волонтери поважають права, справедливість та людську гідність особистості, з якою працюють) ;
- відповідальність (волонтери несуть особисту відповідальність за свою роботу та її наслідки, не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею, застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу);
- компетентність (волонтери постійно поповнюють свої знання в галузі їхньої діяльності, беруться лише за вирішення лише тих завдань, які належать до сфери їх компетенції).

Участь у волонтерських проектах надає широкі можливості для реалізації професійно значущих якостей майбутніх педагогів, актуалізації набутих знань, умінь та навичок конкретного професійно-предметного напрямку, оскільки передбачає різнопланову та широко профільну діяльність у заходах:

педагогічного спрямування - проекти надання педагогічної допомоги дітям девіантної поведінки, дітям з вадами фізичного, розумового та фізичного розвитку, організація та проведення календарних свят для дітей-сиріт, організація раціонального дозвілля для вихованців дитячих домів, притулків, інтернатів;

юридичного спрямування - надання юридичної допомоги вихованцям соціально-уразливих категорій, проведення консультацій з проблем прав дитини та її захисту;

природоохоронного спрямування - проекти практичної природоохоронної діяльності, проведення еколого-природоохоронної пропаганди, екскурсій, краєзнавчих походів тощо;

валеологічного спрямування – проекти, орієнтовані на формування здорового способу життя, виховання позитивного ставлення до здорового способу життя, інформування про засоби та методи формування здорових звичок, проведення роз'яснювальної роботи щодо організації раціонального режиму праці і відпочинку, викорінювання шкідливих звичок (тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків), дотримання оптимального рухового режиму, раціонального харчування;

благодійного спрямування - проекти надання матеріальної допомоги соціально-незахищеним категоріям населення;

патріотичного спрямування - проекти роботи з ветеранами війни, історико-краєзнавча робота, проекти вивчення історії рідного краю, міста, університету й т.ін.,

політичного спрямування: проекти участі в молодіжній політиці, проекти міжнародного виховання.

Важливе значення набуває волонтерська робота й для виховання таких професійно значущих якостей педагога, як лідерство. Як, відомо, ділові якості педагога – це, в першу чергу його професіоналізм, володіння предметом, здатність організовувати навчальний процес. Ділове лідерство зазвичай легко досягається педагогом: він завжди володіє предметом краще, ніж його учні. Набагато складніше створюється емоційне лідерство. Воно залежить від того, наскільки педагог здатний емоційно позитивно впливати на учнів. За деякими даними такий вплив справляють: власна захопленість викладача предметом, його бажання передати свої знання, манера поведінки щодо інших членів групи і сторонніх (увага, терпимість тощо), зовнішній вигляд, уміння триматися в аудиторії.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми [6, 7, 8] дозволило стверджувати, що волонтерська діяльність створює необхідні педагогічні умови формування лідерських якостей:

1. Забезпечення багатообразної різнопланової діяльності для особистості.
2. Створення самоврядування, яке може служити полем різних видів діяльності, фактором, який допомагає розвитку колективу та окремої особистості в колективі.
3. Створення умов для навчання в різних формах, як основного виду діяльності (може виступати основою для появи лідерів).
4. Формування колективу, оскільки розвинутий колектив має велику виховуючу силу, здатність виявляти у кожному студенті особистість, дозволяє йому розкритися.
5. Особистість педагога-керівника, який може впливати на динаміку лідерства в колективі.

Виконання студентом різноманітних доручень волонтерського характеру, активізує вироблення у майбутніх вчителів культури поведінки лідера,

керівника, відповідального організатора педагогічної діяльності, уміння працювати з колективом, приймати рішення.

Пріоритетом волонтерської діяльності є акцент на загальнолюдських цінностях, співробітництво і кооперація у всіх сферах життя, дотримання прав людини та органічне поєднання інтересів в системі «громадянин-держава».

Волонтерська робота здійснюється на основі традицій і звичаїв українського народу, дослідження його історичної та культурної спадщини, розвитку у студентів високої національної і патріотичної свідомості, культури міжнародних відносин, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, поваги до української мови і культури, державних символів України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, волонтерська діяльність має значні можливості для формування професійних якостей майбутніх педагогів, оскільки передбачає насамперед розширення можливостей студентів для їх повноцінного особистісного і професійного розвитку, зокрема, таких параметрів, як ціннісні установки, професійні якості, професійна компетентність, духовність, креативність, якості інтелекту (широкий розумовий кругозір, наукова оцінка подій і явищ, готовність до сприймання незвичної інформації, схильність до причинно-наслідкового мислення тощо).

Література

1. Білецький О.І. “Поучення дітям” Володимира Мономаха: зібрання творів у 5т / О.І.Білецький. – К., 1965 –. – т. 1. – 1965. – 528 с.
2. Бородкин Ф.М. Третий (неприбыльный) сектор общества / Ф.М. Бородкин. – Новосибирск, 1996. – 286 с. – (Состояние третьего (неприбыльного) сектора в обществе: экспертные статьи).
3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / З.П.Бондаренко. – К., 2008. – 247 с.
4. Словарь-справочник по социальной работе / [Под ред. Е.И. Холостовой]. – М.: Юрист, 2000. – 424 с.
5. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І.Д.Бех – К.: Либідь, 2003 – . – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково – практичні засади: навч. - метод. посіб. – 344 с.

6. Ершов А.А. Лидер и авторитет группы (к постановке проблемы)/ А.А. Ершов.– Л.: ЛГУ, 1973. –. 27 с.
7. Леонтьев А.А. Психология общения. / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 365 с.
8. Психология развивающейся личности. [Текст] / под ред. А.В. Петровского. – М.: Педагогика, 1987. – 240 с.